

Araştırma Makalesi ♦ Research Article

Sosyal Bağlar Bireylerin Suçluluğunu Engellebilir Mi?

Can Social Bonds Prevent Individuals from Crime?

Ruken MACİT *

ID 0000-0002-9622-2630

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 12. 10. 2023
Düzeltilme Talebi: 24. 11. 2023
Son Düzeltilme: 25. 11. 2023
Kabul: 04. 12. 2023
Online Yayın: 15. 12. 2023

Anahtar Kelimeler:

Sosyoloji
Suç
Uyuşturucu satıcıları
Travis Hirschi
Diyarbakır

ARTICLE INFO

Submitted: 12. 10. 2023
Revision Requested: 24. 11. 2023
Final Revision Received: 25. 11. 2023
Accepted: 04. 12. 2023
Published Online: 15. 12. 2023

Keywords:

Sociology
Crime
Drug dealers
Travis Hirschi
Diyarbakır

ÖZ

Suç olgusunu açıklayan teorilerden biri Travis Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Teorisidir. Hirschi (1969), bu teoride sosyal bağların bireyleri topluma sıkı sıkıya bağlayarak bireyi suç davranışından koruduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada Hirschi'nin (1969) suçluluğu önlemede etkili olduğunu belirttiği sosyal bağların uyuşturucu satıcılarındaki rolünü nitel araştırma yöntemi ile analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Diyarbakır'da 20 eski hükümlü uyuşturucu satıcısı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde, katılımcılar uyuşturucu kaçakçısı, uyuşturucu üreticisi / yetiştiricisi, nakliyecisi, toptancı ve torbacı olarak sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda, uyuşturucu ticaretinin ana unsurlarından biri olan uyuşturucu satıcılarının suçluluğu, Hirschi'nin sosyal bağlar olarak açıkladığı "bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inanç" kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen bulgularda, bireyin eğitim düzeyinin ve toplumsal normlara olan inancının suç davranışına yönelik önemli etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca, suçlu davranış geliştirmede bireyin güçlü sosyal bağlara sahip olması değil bu bağları kimlerle kurduğu önem arz etmektedir.

ABSTRACT

Travis Hirschi's Social Control Theory is one of the theories that explains crime. Hirschi (1969) asserted that social bonds protect individuals against criminal behavior by tightly tying them to society. The purpose of this study is to use qualitative research to examine the significance of social relationships in reducing delinquency in drug traffickers, as suggested by Hirschi (1969). In this regard, semi-structured interviews were conducted in Diyarbakır with 20 ex-convicted drug dealers. Participants in the study were categorised as drug smugglers, drug producers/growers, transporters, wholesalers, and dealers. The criminality of drug traffickers, which is one of the key features of the drug trade, is explored in this context within the framework of Hirschi's categories of "attachment, commitment, involvement, and belief," which he defines as social bonds. The findings showed that the individual's education level and belief in social norms have significant effects on criminal behavior. Moreover, in developing criminal behavior, it is not important that the individual has strong social bonds, but with whom he establishes these bonds.

*Yazar İletişim/ Corresponding Author: Ruken Macit (Doç. Dr.), Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
✉ rukenmacit@harran.edu.tr

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Macit, R. (2023). Sosyal bağlar bireylerin suçluluğunu engelleyebilir mi? *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(3), 238-247. doi:10.52108/2757-5942.4.3.2

1 Giriş

Suç olgusu, kriminoloji, hukuk, sosyoloji başta olmak üzere birçok disiplin tarafından ele alınan önemli bir sosyal olgudur. Dönmezer'e göre (1994: 48) suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylem, davranış, tavır ve harekettir. Önemli olan unsur, fiilin suç olması için, kanun koyucu tarafından ceza öngörülmesidir. Hemen hemen her ülkede farklı uygulamalarla birlikte suç olarak kabul edilen suç türlerinden biri de uyuşturucu madde suçlarıdır. Uyuşturucu maddelerin kullanımının bireylere, çevresine ve topluma olan zararlarından dolayı bu maddelerin satışı, dağıtımı, bulundurulması ve kullanımı suç olarak kabul edilmektedir. Uyuşturucu madde suçları, uyuşturucu madde sağlama suçları ve uyuşturucu madde kullanma suçları olmak üzere iki şekilde sınıflandırılırlar. Descroches (2002) uyuşturucu ticaretinin nasıl organize olduğunu şu şekilde ifade eder: Uyuşturucu maddesini kaçakçılar, üreticiler veya yetiştiriciler toptancılara taşır ve toptancılar dağıtım zinciri boyunca perakendecilere ve sonunda uyuşturucu kullanıcılarına iletirler.

Bu çalışmanın konusu uyuşturucu ticaretinin öznesi olan uyuşturucu satıcılarıdır. Araştırma içerisinde, uyuşturucu satıcıları kaçakçılar, üreticiler, nakliyatçılar, toptancılar ve torbacılar olarak gruplandırılmıştır. Araştırmanın teorik yapısı Travis Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Teorisi'ne dayanmaktadır. Hirschi (1969), bu teoride bireylerin sosyal bağlarla olan ilişkisini suç ile ilişkilendirmiştir. Bu bağların toplumdaki sosyal denetimi sağlayarak bireyin suç davranışını engellemedeki önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı Hirschi'nin (1969) suçluluğu önlemede etkili olduğunu ifade ettiği bireylerin bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inanç gibi sosyal bağlarının uyuşturucu satıcılarının suçluluğundaki rolünü analiz etmektir. Bu çerçevede, bu çalışma üç bölüme ayrılmaktadır: İlk olarak suç literatüründe uyuşturucu suçları ile ilgili yapılan çalışmalar betimlenecektir. İkinci olarak, çalışmanın teorik yapısını oluşturan Hirschi'nin 'Sosyal Kontrol Teorisi' ve araştırmanın yöntemi açıklanacaktır. Son olarak da çalışmanın bulgularının analiz edilmesinden sonra elde edilen sonuç ve öneriler sunulacaktır.

2 Suç Çalışmaları ve Uyuşturucu Satıcıları

Literatürde uyuşturucu pazarı ile ilgili birçok çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu bağımlılık üzerine yapılan çalışmalardır. Uyuşturucu satıcıları ile ilgili olan çalışmalar bağımlılık çalışmalarına göre oldukça azdır. Uyuşturucu satıcıları ile yapılan çalışmaların az olmasının en önemli nedeni uyuşturucu satıcılarına ulaşmanın zorlu bir süreç olmasıdır. Uyuşturucu satıcıları ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde satıcıların suçlu olma nedenleri (Adler ve Adler, 1980; Jacinto, Duterte, Sales ve Murphy, 2008; Sandberg, 2010; Bucierius, 2014; Duck, 2016), sosyo-demografik özellikleri (İçli, 1985; Anderson, 1999; Desroches, 2007; Toprak, Doğru ve Gümüş, 2010; Ünlü ve Evcin, 2011; Ünlü ve Demir, 2012; Dönmez, 2016), uyuşturucu pazarının özellikleri (Adler, 1985; Decker ve Chapman, 2008; McLuhan, 2009; Jacques ve Allen, 2014; Chomczyński ve Guy, 2021), damgalanma süreçleri (Bucierius, 2007; Sales ve Murphy, 2012) gibi konular üzerinden analiz edildikleri görülmektedir. Bu çalışmaların uyuşturucu satıcılarının suçluluk sürecine farklı bakış açıları sunmaları dikkat çekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, literatürdeki bu araştırmaların uyuşturucu satıcıları ile ilgili olarak belli noktalara dikkat çekerek bu alanda yapılan çalışmalara yön verdiği görülmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: Bu alanda ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önemli bir yeri bulunan Adler'in 'Üst Düzey Bir Kaçakçılık Topluluğunun Etnografisi' (1985) adlı çalışmasında uyuşturucu satıcılarının uyuşturucu işine dahil olma motivasyonlarının arkasında prestij vaadi ve güç olduğunu ifade etmiştir. Sandberg (2010), Norveç Refah Devleti'nde bir uyuşturucu satıcısı hayatı üzerinden uyuşturucu satıcılarının ortak özelliklerini genellemiştir: Problemlilik, ayrı yaşayan ebeveynler, yakınlarının yanında yetişme, okulda ve evde problemlilik hali. Bucierius (2014), Almanya'da yaşayan çoğunluğu Türk olan Müslüman satıcıların sosyal, ekonomik ve politik konularında yüzleştikleri sosyal ayrımcılığın sonucu olarak uyuşturucu pazarına dâhil oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalarda ise şu sonuçlara ulaşılmıştır. Ünlü ve Demir'e (2012) göre, bağımlı olan satıcıların yakalanma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bağımlılar genellikle kullandıkları maddenin masraflarını karşılayabilmek ve maddeye daha rahat ulaşabilmek

için uyuşturucu pazarına dahil olmaktadır. Ünlü ve Demir (2012) bağımlı olmayan satıcılar için uyuşturucu pazarının profesyonel bir meslek olduğunu vurgulamışlardır. Toprak, Doğru ve Gümüş'ün 2010 tarihli "Türkiye'de Uyuşturucu Madde Suçları ve Sosyodemografik Özellikleri" adlı çalışmasında ise 1998-2005 yılları arasında Adalet Bakanlığı'ndan temin edilen ağır ceza mahkemelerinde uyuşturucu madde suçları nedeniyle açılmış olan dava ve sanık verileri ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılı nüfus verileri kullanılarak uyuşturucu satıcılarının demografik özellikleri analiz edilmiştir. Bu çalışmaya göre, Türkiye'de 1998- 2005 yılları arasında uyuşturucu madde imal etme ve satma suçu nedeni ile yargılanan kişi sayısı diğer dönemlere göre yaklaşık üç kat artmıştır.

Uyuşturucu satıcılarının damgalanma süreçlerine ışık tutan çalışmalardan biri Sales ve Murphy'nin (2012) "Onları Nasıl Konuşuracaksınız? San Francisco Körfez Bölgesi'ndeki Uyuşturucu Satıcıları ile Mülakat Yapmak" adlı çalışmasıdır. Sales ve Murhphy, bu çalışmada uyuşturucu satıcıları mülakat yapılırken nelere dikkat edilmesi konusunda bilgi vermektedir. Desroches ise(2007), "Üst Düzey Uyuşturucu Kaçakçılığı Üzerine Araştırma: Bir İnceleme" makalesinde Amerika, İngiltere, Kanada ve Hollanda'daki üst düzey uyuşturucu kaçakçıları analiz ederek çoğu kaçakçıların suç işlerken dikkatli davrandığını, şiddet kullanmaktan kaçındığını, genellikle büyük kazançlar sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca, ticari faaliyetlerle illegal işlerini kamufle ettiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, suç literatürü incelendiğinde, uyuşturucu satıcılarının Hirschi'nin 'Sosyal Kontrol Teorisi' çerçevesinde analiz edilmediği görülmüştür. Literatürdeki bu eksikliği gidermek amacıyla bu çalışmada uyuşturucu satıcıları, Hirschi'nin (1969) suçluluğun nedenleri olarak açıkladığı bağlılık (aile, arkadaşlık ilişkileri), adanmışlık (eğitim/kariyer), meşguliyet ve inanç kavramları üzerinden analiz edilecektir.

3 Travis Hirschi ve Sosyal Kontrol Teorisi

Hirschi'ye göre (1969), bireyi topluma bağlayan sosyal bağlar şunlardır: Bağlılık (*attachment*), adanmışlık (*commitment*), meşguliyet (*involvement*) ve toplumsal normlara olan inançtır (*belief*). Bu bağlar, bireyleri toplumda hoş görülen toplumsal normlara bağlayarak suç ve sapma davranışından uzak tutmaktadır.

Bağlılık (Attachment): Bağlılık, insanlar arası ilişkilerde bireylerin göstermiş oldukları hassasiyet kadar bireyleri bir arada tutan güçlü bir faktördür. Bu sayede bireyler ortak hayat alanlarını düzenleyen normlar ve kurallara azami uyum gösterirler (Hirschi, 1969: 16-17). Hirschi, bağlılık kavramının Ivan Nye'in iç kontrol ve Reiss'in bireysel kontrol kavramları ile benzer olduğunu vurgulamıştır. Hirschi'ye göre bireylerin özellikle aileleri ve içinde buldukları sosyal ortamdaki kişilerle iyi ilişkiler içinde olması bireyleri suçlu davranıştan alıkoyan önemli bir değişkendir. Çalışmada da belirttiği üzere, bu etkili bağlar bireyin aile, arkadaşlık ve akran ilişkileridir.

Adanmışlık (Commitment): Hirschi'nin ifadesiyle adanma, insanların yıllar süren emek ve zahmet sonucunda inşa ettiği iyi bir iş, iyi bir kariyer, iyi bir sosyal konum, saygınlık gibi pek çok güzel şeyi riske atmamak için gösterdiği özendir. Bazen suç veya sapma teşkil eden bir davranış oldukça avantajlı seçenekler olarak bireyin karşısına çıkabilir. Ne var ki, insanlar onca zorluklarla elde ettikleri şeyleri bir anda kaybetmeyi göze alamazlar (Hirschi, 1969: 21).

Sürekli Meşguliyet (Involvement): Sürekli meşguliyet kavramıyla bireyi suç ve sapmadan alıkoyan suç ve sapma içermeyen toplumca kabul gören davranışlarla yoğun bir şekilde meşgul olma kast edilir. Yani birey sapma eğilimini ve suç davranışlarını düşünemeyecek kadar geleneksel/uyum davranışlarına kendini kaptırmış ve meşguldür (Hirschi, 1969: 22). Dolayısıyla bu meşguliyet bireyi suçtan uzak tutar.

İnanç (Belief): Bu noktada Hirschi'nin kast ettiği dini bir inanış biçimi değildir. Hirschi'ye (1969: 25-26) göre, toplumda ortak değerler sistemi vardır. Hirschi, bu ortak değerlere inanan bireylerin, inanmayanlara göre suç davranışından kaçınma eğiliminde olduğunu savunmaktadır.

Hirschi bu dört sosyal bağın birbiriyle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Birinin zayıflaması diğerlerini de etkileyeceğini savunur. Literatürde birçok suç araştırması, bireyin sahip olduğu sosyal bağlar ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi teyit etmiştir. Bununla birlikte eleştirildiği noktalar da

vardır. Bireyin özgür iradesini küçümsemesi ve yetişkin suçluluğunu yeterince açıklayamaması gibi konular üzerinden eleştiriler almaktadır.

4 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, Diyarbakır'da 20 eski hükümlü uyuşturucu satıcısı ile yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapıldığı alan araştırmasına dayanmaktadır. Görüşmeler, araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesi Hirschi'nin Sosyal Kontrol Teorisi üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, araştırmanın amacı uyuşturucu satıcılarının suçluluğunun, Hirschi'nin (1969) suçluluğun nedenleri olarak açıkladığı bağlılık (aile, arkadaşlık ilişkileri), adanmışlık (eğitim/kariyer), meşguliyet ve inanç kavramları üzerinden ilişkisini nitel araştırma yöntemi ile ortaya koymaktır. Nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımlarının eleştirilerinden doğmuştur. Nitel araştırma, araştırmacı tarafından yürütülür. Gerçeğin, araştırmacının öznel değerleri açısından anlaşılması ve araştırma raporunda kişisel bir dil kullanılması gerektiği varsayımına dayanır (Creswell, 1994). Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri arasında en çok kullanılanlar görüşme, gözlem, doküman analizidir. Bu araştırma içerisinde görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Katılımcılar, uyuşturucu kaçakçısı (4 katılımcı), uyuşturucu üreticisi veya yetiştiricisi (3 katılımcı), uyuşturucu nakliyecisi (3 katılımcı), toptancı (6 katılımcı) ve torbacı (4 katılımcı) olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın amacı, uyuşturucu ticaretinin hiyerarşik yapısını ve çok boyutluluğunu göstermektir. Uyuşturucu pazarının ve Diyarbakır ilinin maskülen yapısından dolayı tüm katılımcılar erkektir. Tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, nitel araştırmalarda en popüler örnekleme yöntemlerinden biridir ve merkezinde ağ oluşturma ve yönlendirme özellikleri vardır (Parker, Scott, ve Geddes; 2019). Çalışmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. İlk katılımcı ile görüşmecinin ve katılımcının ortak olarak tanıdığı bir avukat aracılığıyla Diyarbakır'da görüşülmüştür. Görüşmecilerle güvene dayalı bir ilişki kurulduktan sonra diğer katılımcılarla iletişim kurulmuştur. Araştırmada en önemli zorluk hiç şüphesiz uyuşturucu satıcılarına ulaşmak ve onları konuşmaya ikna etmektir. Bu araştırma, araştırmacının doktora tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Etik Kurul Raporu (2016/03) Mersin Üniversitesi tarafından onaylanmıştır.

5 Bulgular

5.1 Uyuşturucu Satıcıları ve Bağlılık (*Attachment*)

Durkheim (1961) yıllar önce şöyle demiştir: "Bizler ahlaki varlıklarız, sosyal varlıklar olduğumuz ölçüde." Benzer şekilde, Hirschi (1969) de toplumun "normlarını içselleştirdiğimiz" ölçüde ahlaki varlıklar olduğumuzu ifade etmiş ve "Suçluluğun nedenleri (1969)" adlı çalışmasında ilk olarak bireyi suçluluktan alıkoyan 'bağlılık' (*attachment*) kavramını açıklamıştır. Hirschi'ye göre, bağlanma, genç bireyin önemli diğerleriyle kurduğu etkili bağlara karşılık gelir (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, M, 1981: 525). Çalışmasında da belirttiği üzere, bu etkili bağlar bireyin ailevi, arkadaşlık ve akran ilişkileridir.

Literatürde birçok çalışma ailenin suçlu davranışı geliştirmede önemli bir rolü olduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmalar (Sandberg, 2010; Duck, 2016) genellikle suçlu bireylerin ailevi ilişkilerinin zayıf, çatışmacı ve ilgisiz olduğunun altını çizerler. Ancak yapılan bu araştırmaların aksine, bu araştırmada uyuşturucu satıcıları ailevi ilişkilerini güçlü, ilgili ve samimi olarak ifade etmişlerdir.

"Köydeydik, fakirlikti, bir şey yoktu. Benim annemde biz 4 kişiyiz. Beş yaşındayım babam vefat etti. Benim anamı amcam aldı. Büyük abim bana baktı. Bize hem babalık yaptı, hem kardaşlık yaptı. Bizi bırakmadı, aynı oğlu gibi bize baktı." (Uyuşturucu Satıcısı, Eroin, 58 yaşında)

"Ne annemden ne babamdan bir gram şiddet görmedik. Bazen şimdi kendi kendime diyorum biri olaydı tokat vuraydı bana. Ben bu durumlara girmeyeydim." (Torbacı, Esrar, 37 yaşında)

“Yani işte aile olarak bizden daha iyi olanlar da vardı, kötü olanlar da vardı. Sıkıntılar oluyordu. Ama rahmetli abim vardı, işte o bize anne-babamızdan daha çok bağılıydı, kendi de örf ve adetlere bağılıydı bu yüzden anne-babamızdan daha çok bizi terbiye etti. O da trafik kazasında vefat etti. Mesela biz babamızdan korkmazdık ama abimizden çekinirdik.” (Babası hapisteyken) (Üretici, Esrar, 31 yaşında)

Hirschi'nin (1969) teorisinde göz ardı edilen önemli bir nokta, her güçlü ailevi ilişkinin bireyi suçluluktan alıkoymadığı; bazen de suçlu aile mensuplarıyla kurulan güçlü sosyal bağların bireyi olumsuz etkileyen bir unsur olduğu göze çarpmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, baba, abi gibi aile büyüklerini rol model almışlardır. Aile içerisinde değer verilen suçlu rol modeller katılımcıların uyuşturucu ticaretine başlamalarını kolaylaştırmıştır. West ve Farrington'ın (1973) belirttiği gibi, ebeveynlerin mahkûmiyetleri çocuklarının mahkûmiyetlerinin öngörücüsüdür.

“Artı şu anda kardeşim de bu suçtan yatıyor, rahmetli abimin de cezası vardı bu suçtan, yani aile yapısının kesinlikle etkisi vardır, belirleyici rolü vardır... Yani önce bir şekilde işin nasıl olduğunu öğreniyorsun, daha sonra zamanla işin ticaretini biliyorsun, işte böylelikle de daha iyi bir gelecek kurma ümidiyle başlıyorsun.” (Uyuşturucu Satıcısı, Amfetamin, 42 yaşında)

“Bizim maddi durumumuz kötüydü, yani zenginlikten fakirliğe düşmüştük. Benim abim uyuşturucu kaçakçısı, çocukluğundan beri silah kaçakçısı, silahtan sonra eroin işine başladı. Doktoru yani, evin doktoru (kimyageri).” (Uyuşturucu Kaçakçısı, Eroin, 46 yaşında)

Hirschi'ye göre (1969), bireylerin diğer insanlarla olan bağı suç ve sapma davranışını engelleme kapasitesine sahiptir. Sosyal bağları kuvvetli bireyler kolaylıkla toplumsal hassasiyetlerin ve beklentilerin aksine hareket etmedikleri görülmektedir. Buna karşılık, diğer insanlarla bağı hissetmeyen bireyler ise bu normları ihlal etmekte bir sakınca görmemektedir. Bu sosyal bağlardan bir diğeri de bireylerin arkadaşlık ilişkileridir. Katılımcıların arkadaşlık ilişkileri ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“Vardır, aynen. Mesela dost dediğim insanlar var, arkadaş dediğim insanlar var, bazıları otuz senelik arkadaşım işte onlara dost diyorum, onlar gibisi elde etmek için bir otuz sene daha lazım.” (Uyuşturucu Nakliyatçı, Esrar, 55 yaşında)

“Çok düzgün, seçiciyim. Çok seçiciyim. Hala aynı arkadaşlarımla arkadaşım, dostum bugüne kadar.” (Uyuşturucu Kaçakçısı, Eroin, 48 yaşında)

“60 yaşımdayım, benim kimseyle kavga ettiğim görülmemiş. Çok iyi arkadaşlıklarım var. Bazı arkadaşlıklarım var benimle ölüme de gelebilir.” (Uyuşturucu Satıcısı, Eroin, 60 yaşında)

“Mesela şu anda ilkokul arkadaşlarımı bile bazen görüyoruz, birbirimizi soruyoruz. Ta 91'de ortaokulda bir arkadaşla tanıştım. Halen de beraberiz, kardeş gibiyiz ve her gün de görüyorum. Görmediğim zaman sıkılıyorum çünkü. Yani 25-26 yıllık bir dostluktur bir arkadaşlıktır. Hem o beni ailece tanır, ben de onu ailesini, kardeşlerini bilirim. Çünkü birbirimize hep saygılı olduk. Belli bir düzeyde gittik yani saygısızca konuşmalar, terbiyesizce konuşmalar olmadı.” (Uyuşturucu Satıcısı, Eroin, 36 yaşında)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, satıcılar uzun yıllar süren samimi dostluklara ve iyi aile ilişkilerine sahiptirler. Bu durum, Hirschi'nin (1969) “Sosyal Kontrol Teorisi”nde suçlu bireyin çevresindeki diğer insanlarla sosyal bağının zayıf olması durumunda bireyin suç ve sapma davranışından uzak duracağı savıyla çelişmektedir.

5.2 Uyuşturucu Satıcıları ve Adanmışlık (Commitment)

Bireylerin eğitim yaşantıları suç çalışmalarında üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Bunun en önemli nedeni aile kurumundan sonra eğitim kurumlarının bireyin sosyalleşme sürecindeki etkin rolüdür. Hirschi'de (1969) suçluluğu engelleyen önemli bağlardan biri olarak ailevi ve arkadaşlık ilişkilerinden sonra eğitimi “adanmışlık” bağı olarak ele almıştır. Hirschi'ye göre (1969: 20), adanmışlık kişinin belli bir faaliyet koluna -diyelim ki eğitim almak, bir iş kurmak, erdemle itibar kazanmak gibi- zamanını, enerjisini ve kendine yatırım yapmasıdır. Sapkın bir davranışı düşündüğünde, şunları dikkate almalıdır: Bu sapkın davranışın maliyeti, geleneksel davranışa yaptığı yatırımı kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, katılımcılara eğitim yaşantıları sorulmuştur. Satıcıların ifadeleri şöyledir:

“Okul...(düşünüyör). Derslerle fazla ilgilenmiyordum, fazla çalışmıyordum. Okul esnasında hem çalışıyordum, hem okuyordum.” (Torbacı, Esrar, 43 yaşında)

“Normalde okulda iyiydim, işte efendilik yönünden sevilirdim ama işte bazı siyasi sebeplerden okulu bırakmak zorunda kaldım.” (Uyuşturucu kaçakçısı, Eroin, 48 yaşında)

“Okul hayatımda, bazı şeylerde iyiydik. Ama genelde kafamız farklı şeylere çalışırdı. Mesela okul, bizim istediğimiz gibi bir şey değildi. Bizim gibi insanlara sıkıcı gelirdi, sıradan gelirdi ders çalışmak, okula gitmek. Sınıfta otur sürekli, bir öğretmen gelir, diğeri gider... Öğretmenler de burada düzgün bir şey anlatmıyordu ki. Sen böyle bir ortamda nasıl yetişebilirsin. Sınıfta düşünsene herkes farklı düşünüyor, biri öğretmen olmak istiyor, biri bilmem ne olmak istiyor. Ama sen öyle bir şey olmak istemiyorsun.” (Torbacı, Esrar, 27 yaşında)

Bazı çalışmalar (Dönmezer, 1994; Kızmaz,2004; Demirbaş, 2005) eğitim ve suç ilişkisi üzerine şu sonuçlara varmışlardır: 1. Düşük okul başarısı gelecekteki suçluluğun bir göstergesi olabilmektedir. 2. Okul döneminde ciddi sorunlar yaşayan bireylerin ilerleyen süreçte suç olaylarına karışma olasılıkları yüksektir. 3. Okula gitmeyen gençlerin fazla boş zamanlarının olması ve bu zamanlarda suçlu kültürüyle tanışma ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu bağlamda suçlu davranışını açıklamada eğitim yaşantısı önemli bir değişkendir. Hirschi'nin (1969: 21) belirttiği gibi, çoğu insan, sadece organize bir toplumda yaşama süreciyle, kaybetme riskini almak istemedikleri mallar, itibarlar ve umutlar kazanır. Bu birikimler toplumun sigortasıdır ve kurallara bağlı kalmalarını sağlar. Bu çalışmada da katılımcılar, iyi bir eğitim alsaydınız yine uyuşturucu ticaretine girer miydiniz? sorusuna şöyle cevap vermişlerdir:

“(Düşünüyör) İnanmam. Yapılmazdı. Farklı olurdu. Şu yaşam tarzı, yaşama bakış açım farklı olurdu. Nasıl diyim yani? Daha değişik bir şey olurdu.” (Uyuşturucu satıcısı, Eroin, 42 yaşında)

“Herkes gibi ben de bunu isterdim elbette ki öyle olmuş olsaydı ne ben inşaatta çalışırdım ne de sokaklarda çalışırdım. Masa başı bir işe sahip olup rahat bir şekilde çalışmak bende isterdim.” (Üretici, Esrar, 31 yaşında)

“Yani ben eminim ki, şu andaki olgunlukla söylüyorum, yani ben meslek lisesi okuyordum, en azından orada teknisyen olarak çalışsaydım yine de bu işlere girmezdim. Çünkü en azından bu işlerle belli bir aile düzeni olur, düzenli şekilde gidip gelirsın, o sistem seni çeker meşgul eder ve diğer uyuşturucu gibi şeylere bulaşamazsın.” (Nakliyatçı, Eroin, 56 yaşında)

“Tabi ki. Farklı bir hayatım olurdu en azından. Bu tarz insanlarla işim olmazdı en azından. Çevre değişirdi, insanlar değişirdi, yer değişirdi. Öncelikle kafa değişirdi zaten.” (Torbacı, Esrar, 27 yaşında)

Katılımcıların eğitim seviyesi genel olarak düşüktür. Katılımcılar arasında üniversite mezunu yoktur, buna karşılık okuma-yazma bilmeyenler vardır. Katılımcıların % 70'i ilkökul ve ortaokul mezunudur. Katılımcıların ifadeleri Hirschi'nin adanmışlık ve suç ilişkisi konusundaki görüşlerini desteklemektedir. Bourdieu'nun (1970) da belirttiği gibi, okullar kültürel eşitsizlikleri görmezden gelerek imtiyazlıları daha imtiyazlı, dezavantajlıları daha dezavantajlı kılmaktadırlar. Eğitim kurumlarının fırsat eşitliğini gözetmekten ziyade, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ve bu eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına katkıda bulunduğu görülmektedir.

5.3 Uyuşturucu Satıcıları ve Meşguliyet (Involvement)

Geleneksel faaliyetlere katılım veya meşguliyet genellikle kontrol teorisinin bir parçasıdır. Yaygın olarak paylaşılan varsayım, bir kişinin geleneksel şeyler yapmakla çok meşgul olursa sapkın davranışlarda bulunmak için zaman bulamayacağıdır (Hirschi, 1969: 22). Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“Okul esnasında hem çalışıyordum, hem okuyordum. Mesela bir otelde çalışıyordum, resepsiyonculuk yapıyordum. Tabi okul dağılıştından sonra. Mesela sabahçıyken, öğleden sonra işe giderdim, çalışırdım. Eğer öğlenciysen, sabah giderdim. Okuldan sonra tekrar otele gelirdim. Belli bir saat kalırdım. Taa yazın tatiline kadar, yaz tatilinden sonra gececi olurum. Otelde gece kalırdım, resepsiyona bakardım.” (Uyuşturucu satıcısı, Eroin, 48 yaşında)

“Ne okula gittim, ne bir şey. Okulu bitirdim, diploma aldım ama okuma-yazma düzgün bilmiyorum. Bir taraftan hayvancılığa gidiyordum bir taraftan okula gidiyordum.” (Uyuşturucu satıcısı, Eroin, 60 yaşında)

Katılımcıların birçoğu (%80) eğitimlerine devam etmemelerini ekonomik olarak yetersiz olmalarından dolayı hem okuyup hem çalışmaları ile açıklamışlardır. Dolayısıyla günlük hayatlarında gençliklerinden itibaren maddi kazanç sağlama zorunluluklarından dolayı meşguliyetleri

bulunmaktadır. Bu durumda Hirschi'nin bireylerin meşguliyetleri olması durumunda suç ve sap davranışından uzak kaldıkları savını doğrulamamaktadır.

5.4 Uyuşturucu Satıcıları ve İnanç (Belief)

Kültürel sapma teorisinden farklı olarak, Sosyal Kontrol Teorisi toplum içinde ortak bir değerler sisteminin varlığını varsayar. Bu bağlamda Hirschi'nin ifade ettiği dini bir inanış değil; toplumun genelinin inandığı toplumsal normlara ve değerlere olan inançtır. Toplumsal düzeni sağlayan bu normlara olan inanç azaldıkça bireyin suç işleme olasılığı artar. Hirschi (1969: 26), suçluların suçlu eylemlerin yanlış olduğuna inanmadıklarını öne sürmediklerini ifade eder. Bu eylemlerin yanlış olduğuna inanabilirler, ancak bu tür inançların anlamı ve etkinliği diğer inançlara ve aslında geleneksel düzenle olan diğer bağların gücüne bağlıdır. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir:

“Şimdi ben giderim bir yıl inşaatta çalışırım benim orda diyelim ki ayda 2000 tl alıyorum ve bunun geliri gideri var yani harcamaların seni kurtarmaz. Ama diyelim ki o işe 4-5 ay zaman ayırıyorsun. Maximum 6 ayda 200 300 bin tl para alıyorsun. Peki sen olsan yapmaz mısın?” (Üretici, Esrar, 31 yaşında)

“Açık konuşayım, etrafın daha kalabalıklaşıyor. Niye? Paran var diye, mal var diye, araban var diye, şeklin var diye. Millet sana saygı gösteriyor. Mahalleden giriyorsun herkes sana abi diyor. Ne için? Ona verdiği biraz para için, yedirdiğin yemek için, gezdirdiğin için, açtırdığın bir içki masası için, ona verdiği iki sigara için. Daha değerli oluyorsun toplumun gözünde.” (Torbacı, Esrar, 27 yaşında)

“Zaten devletin karşısında çıktın mı bir sıfır malupsun. Kimlikten bir sıfır malupsun. Ben çok şahit olmuşum. İstanbul Silivri’de yattım. Yanımızda Hakkarili, Vanlı kişiler vardı suç ortakları Trabzonluydu, Türktüler. Suç ortakları ellerini kollarını sallayarak çıkıyorlardı. Bizimkiler alıyordu 20 sene, 30 sene ceza. O terazide de bir yanlışlık var.” (Nakliyatçı, Esrar, 55 yaşında)

İnanç unsuru aynı zamanda ilginç bir soruyu da gün ışığına çıkarır: Eğer ki hepimiz aynı değerler kümesini tanırsak, suç işlerken suç işlemenin yanlış olduğuna nasıl inanılabilir? Hirschi’e (1969) göre suçluların kuralları aşmalarının iki yolu olduğunu iddia eder: Birinci yol, inançlarına gerçek bir anlam vermemek ve onları kelimelerden başka bir şey olarak görmemektir. Diğer yolu ise nötrleştirir. Bu, suçluların gerçekleşmeden önce eylemi kendisine gerekçelendirmesini gerektirir, böylece kuralı ihlâl edebilir ve aynı zamanda ona olan inancını sürdürebilir (Hirschi, 1969). Katılımcıların ifadelerinden, satıcıların daha çok ikinci yol olan nötrleştirme tekniğini kullandığı ifade edilebilir.

6 Sonuç

Suç olgusu, birçok toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla uyuşturucu ticareti sadece uyuşturucu satıcıları ve kullanıcılarına indirgenemeyecek kadar kapsamlı ve çok boyutlu bir sosyal problemdir. Bu çalışmada da uyuşturucu ticaretinin en önemli unsuru olan uyuşturucu satıcılarının suçlu davranışlarını anlamak için Hirschi'nin (1969) Sosyal Kontrol Teorisi kullanılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı Hirschi'nin (1969) suçluluğu önlemede etkili olduğunu ifade ettiği bireylerin sosyal bağlarının (bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inanç) uyuşturucu satıcılarının suçluluğundaki rolünü analiz etmektir.

Görüşme sürecinde elde ettiğimiz bilgiler ile Hirschi'nin Sosyal Kontrol Teorisi birlikte değerlendirildiğinde şu tespitler ortaya çıkmıştır: 1. Uyuşturucu satıcılarının samimi, güçlü aile ve arkadaşlık ilişkileri bulunmaktadır. Teorinin bağlılık savını doğrulamamaktadır. Bu noktada, Hirschi'nin teorisinde üzerinde durmadığı ancak uyuşturucu satıcılarının suçlu aile mensuplarıyla kurduğu güçlü sosyal bağlarının suçluluğu etkileyen önemli bir unsur olduğu göze çarpmaktadır. 2. Uyuşturucu satıcılarının eğitim durumunun oldukça düşük olması ve herhangi bir iş alanında kalifiye olmamaları adanmışlık kavramı ve suçluluk arasında bir ilişki olduğunu doğrulamaktadır. 3. Satıcıların suçlulukları öncesi yasal işlerle meşgul olmaları boş zamanlarını değerlendirme ile suçluluk arasındaki ilişkiyi doğrulanmamıştır. 4. Satıcıların toplumda egemen olan sosyal normlara inanmamaları ve bu normların tarafı oldukları düşünceleri Hirschi'nin inanç ve suçluluk arasındaki ilişki savı doğrulanmıştır.

Sonuç olarak, uyuşturucu satıcılarının suçluluğunda etkili olan sosyal bağlar adanmışlık ve inanç kavramlarıdır. Bireyi suçluluktan alıkoyan sosyal bağlar, bireyi bir meslek sahibi yapan eğitim ve

bulunduğu toplumdaki sosyal normların adil ve doğru olduğuna olan inançtır. Buna karşılık, iyi aile ve arkadaşlık ilişkileri tek başına bireyi suç davranışından uzak tutamamaktadır. Emile Durkheim'in (1964) da belirttiği gibi "Suçlu artık tamamen asosyal bir varlık değildir". Bu araştırmanın gösterdiği sonuç kısaca şudur: Bireyler bir meslek sahibi olabilmek için gerekli eğitimi almazlarsa/alamazlarsa ve toplumda normların eşit ve adil olmadığına dair bir inanç söz konusu olursa ağır cezalar tek başına caydırıcı olamazlar ve bireylerin suç davranışı gösterme olasılığı artar. Ayrıca, bireylerin güçlü sosyal bağ kurmasından daha önemli olan unsur, bireylerin kimle sosyal bağ kurduğudur. Suçlularla kurulan sosyal bağların suçluluğu arttırdığı görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça

- Adler, P. A. ve Adler, P. (1980). The irony of secrecy in the drug world. *Urban Life*, 8(4), 447- 465.
- Adler, P. A. (1985). *Wheeling and dealing: An ethnography of an upper-level dealing and smuggling community*. New York: Columbia University Press.
- Anderson, E. (1999). *The code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: W.W. Norton
- Bucerius, M. S. (2007). What else should I do? Cultural influences on the drug trade of migrants in Germany. *Journal of Drug Issues*, 37(3), 673-697
- Bucerius, S. (2014). *Unwanted: Muslim immigrants, dignity and drug dealing*. New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. (1970). *Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri* (Çev. L. Ünsaldı, A. Sümer ve Ö. Akkaya). Ankara: Heretik Yayınevi.
- Chomczyński, P. A. ve Guy, R. (2021). 'Our biographies are the same': Juvenile work in Mexican drug trafficking organizations from the perspective of a collective trajectory. *The British Journal of Criminology*, 61(4), 946-964.
- Creswell, J. W. (1994). *Research design qualitative and quantitative approaches*. CA: Thousands Oaks
- Decker, S. ve Chapman, M. (2008). *Drug smugglers on drug smuggling: Lessons from the inside*. Philadelphia: Temple University Press.
- Demirbaş, T. (2005). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Desroches, F. (2007). Research on upper level drug trafficking: A review. *Journal of Drug Issues*, 37, 827- 844.
- Duck, W. (2016). Becoming a drug dealer: Local interaction orders and criminal careers. *Critical Sociology*, 42(7-8), 1069-1085.
- Durkheim, E. (1961). *Moral education*. Glencoe, IL: Free Press.(Original work published 1925).
- Durkheim, E. (1964). *The division of labor in society*. Glencoe, IL: Free Press.
- Dönmez, M. (2016). Türkiye'de uyuşturucu satıcılarının genel profili. *Güvenlik ve Toplum Dergisi*, 1(1), 72-87.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayınevi.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, Ca.: University of California Press.
- İçli, T. G. (1985). Uyuşturucu madde suçlarında bazı sosyal faktörler. *H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 115-127.
- Jacinto, C., Duterte M., Sales, P. ve Murphy, S. (2008). I am not a real dealer: The identity process of ecstasy sellers. *The Journal of Drug Issues*, 38(2), 419-444.

- Jacques, S. ve Allen, A. (2014). Bentham's sanction typology and restrictive deterrence: A study of young, suburban, middle-class drug dealers. *Journal of Drug Issues*, 44(2), 212- 230.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: Suç-Okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 291-319.
- McLuhan, A. (2009). Dealing drugs: Careers of involvement, subcultural life-worlds, and marketplace exchanges (Unpublished master's thesis), University of Waterloo, Canada.
- Parker, C., Scott, S. ve Geddes, A. (2019). *Snowball sampling*. SAGE Research Methods Foundations
- Sales, P. ve Murphy, S. (2012). How do you get them to talk to you? Interviewing drug sellers in the San Francisco Bay area. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 19(6), 453- 461.
- Sandberg, S. (2010). The sweet taste of sin- A Muslim drug dealer in a Nordic Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies In Criminology and Crime Prevention*, 11, 103-118.
- Toprak, S., Doğru, A. Ö. ve Gümüş, B. (2010). Türkiye'de uyuşturucu madde suçları ve sosyo-demografik özellikleri. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 32, 22-24.
- Ünlü, A. ve Evcin, U. (2011). Sosyo- ekonomik ve çevresel faktörlerin sokak satıcıları üzerindeki etkileri: İstanbul'dan kesitsel bir çalışma. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 81- 108.
- Ünlü, A. ve Demir, O. (2012). Addict and non-addict drug dealers in İstanbul, Turkey: Profiles and differences. *International Journal of Human Sciences*, 2(2), 161-173.
- West, D. ve Farrington, D. (1973). *Who becomes delinquent?* London: Heinemann Press.
- Wiatrowski, M. D., Griswold, D. B. ve Roberts, M. K. (1981). Social control theory and delinquency. *American Sociological Review*, 46(5), 525-541. doi: 10.2307/2094936